για μια αναρχοκομμουνιστική και κοινοτιστική

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΡΜΟΝΙΑ

τεύχος 29 — 1-2009

ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΡΧΙΑ

[Λόγος που εκφώνησε ο Πιότρ Κροπότκιν και που δημοσιεύτηκε στην αγγλική εφημερίδα FREEDOM, σε δύο συνέχειες, τον Ιούλιο και τον Αύγουστο του 1901. Λαμβάνοντας συχνά επιστολές από ανθρώπους που ήθελαν να δημιουργήσουν κοινότητες και ήθελαν τη γνώμη του επ΄ αυτού, ο Κροπότκιν βρίσκει εδώ την ευκαιρία όχι απλώς να λειτουργήσει συμβουλευτικά, όπως έκανε μέχρι τότε, αλλά να αναπτύξει και θεωρητικά την επιχειρηματολογία του επ΄ αυτού. Θέλοντας εμμέσως πλην σαφώς να καταδείξει το ανώφελο τέτοιων εγχειρημάτων, ο Κροπότκιν παρουσιάζει εν συντομία αλλά με σαφήνεια την **κοινωνική σχέση** που λέγεται Καπιταλισμός, και την **κοινωνική σχέση** που λέγεται Κομμουνισμός και που, για να υπάρξει, πρέπει να καταργήσει την προηγούμενη μέσω μιας **κοινωνικής επανάστασης**. Αφού το πρόβλημα — το Κοινωνικό Ζήτημα — έχει κοινωνικό χαρακτήρα, τότε η λύση — η επανάσταση και ο Κομμουνισμός — πρέπει να έχει και αυτή κοινωνικό χαρακτήρα. Οι κοινότητες που φτιάχνουν οι άνθρωποι μέσω των προσωπικών και διαπροσωπικών τους σχέσεων και βάσει των πολιτικών, σεξουαλικών, μουσικών ή όποιων άλλων προτιμήσεών τους είναι καθεμιά τους μικρογραφία κοινωνίας **και όχι κοινωνία. Όταν τα μέλη μιας τέτοιας κοινότητας ζουν εντός της κοινωνίας και χωρίς καμία διάθεση απομονωτισμού έχουν τη δυνατότητα να λειτουργήσουν στις ευρύτερες, κοινωνικές, σχέσεις τους** παραδειγματικά. Εκτός κοινωνίας, σε μια έρημη περιοχή, τί παράδειγμα προς μίμηση — και σε ποιον — έχουν τη δυνατότητα να δώσουν αυτοί που πάνε να ζήσουν εκεί;

Οι παρέες, οι πυρηνικές οικογένειες, οι εκτεταμένες οικογένειες, οι κολλεκτίβες, οι συνεργατικές, οι όποιες ενώσεις, είναι **κύτταρα** κοινωνίας και όχι κοινωνία. Η καθημερινή αναπαραγωγή του καθενός μέλους της κοινωνίας γίνεται εντός του **συνόλου** των κυττάρων της κοινωνίας και **με όρους** της κυρίαρχης **κοινωνικής σχέσης**, και από αυτή τη σχέση δεν ξεφεύγει **καμία** κοινότητα — επαναστατών ή μη, εντός της κοινωνίας ή σε μια ερημική τοποθεσία.

Όπως σωστά έχει επισημανθεί από τους αναρχικούς, κάθε οργανισμός, θεσμός, οργάνωση ξοδεύει αργά ή γρήγορα το μεγαλύτερο μέρος της ενέργειάς της για την αυτοσυντήρησή της. Και οι κοινότητες δεν ξεφεύγουν από αυτόν τον κανόνα. Επομένως πρέπει να είμαστε σε διαρκή εγρήγορση ώστε να αντιλαμβανόμαστε γρήγορα πότε μια κοινότητα ή μια οργάνωση από μέσον, για την διεξαγωγή του αγώνα με καλύτερες συνθήκες, γίνεται σκοπός, ξοδεύοντας την ενέργειά της για την αυτοσυντήρησή της, εγκαταλείποντας στην πραγματικότητα και τον αγώνα και τον στόχο αυτού του αγώνα.

Τελειώνοντας το γραπτό του ο Κροπότκιν παραθέτει 6 λόγους για την αποτυχία τέτοιων κοινοτήτων. Πάνω από εκατό χρόνια αργότερα, εμείς μπορούμε σήμερα να παραθέσουμε άλλους τόσους για το ανώφελο τέτοιων εγχειρημάτων, όμως θεωρούμε ότι σε τέτοια συμπεράσματα καλύτερα να φθάνει ο αναγνώστης ακονίζοντας τη δική του σκέψη. Σ.Κ.]

Πολλοί αναρχικοί αλλά και στοχαστές εν γένει, ενώ αναγνωρίζουν τα τεράστια οφέλη που ο κομμουνισμός μπορεί να προσφέρει στην κοινωνία, θεωρούν ότι αυτή η μορφή κοινωνικής οργάνωσης συνιστά κίνδυνο για την ελευθερία και την ελεύθερη ανάπτυξη του ατόμου. Τον κίνδυνο αυτό τον αναγνωρίζουν και πολλοί κομμουνιστές, και, αν το δούμε συνολικά, το ζήτημα αυτό συνδέεται άμεσα με το άλλο και πολύ μεγάλο πρόβλημα που ο αιώνας μας (19ος) φανέρωσε σε όλη του την έκταση: τη σχέση του ατόμου με την κοινωνία. Δε χρειάζεται να πούμε πόσο σημαντικό είναι το ζήτημα αυτό.

Το ανωτέρω πρόβλημα έχει συσκοτισθεί ποικιλοτρόπως. Οι περισσότεροι άνθρωποι όταν μιλάνε για κομμουνισμό έχουν στο νου τους εκείνον τον λίγο-πολύ χριστιανικό, μοναστικό και πάντοτε εξουσιαστικό κομμουνισμό που υποστηρίχθηκε στη διάρκεια του πρώτου μισού του αιώνα αυτού (19ος) και που εφαρμόστηκε σε ωρισμένες κοινότητες. Αυτές οι κοινότητες είχαν ως πρότυπο λειτουργίας την οικογένεια και προσπάθησαν να συστή-

σουν "τη μεγάλη κομμουνιστική οικογένεια" για να "αναπλάσουν τον άνθρωπο". Για να το πετύχουν αυτό δεν υιοθέτησαν μόνο την από κοινού εργασία αλλά ζούσαν και όλοι μαζί σα μια οικογένεια, ενώ κρατούσαν απομονωμένη ή σε απόσταση την αποικία τους από τον γύρω τους πολιτισμό. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα κάθε "αδελφός" και "αδελφή" της κοινότητας να αναμιγνύεται πλήρως στην προσωπική ζωή του άλλου.

Στα ανωτέρω να προσθέσουμε ότι δεν τονίστηκε όσο έπρεπε η διαφορά ανάμεσα στις απομονωμένες κοινότητες που κατά περίσταση συστάθηκαν στη διάρκεια των τριών τελευταίων αιώνων (17ος—19ος), και τις πολυάριθμες ομόσπονδες κοινότητες που ενδέχεται να συσταθούν σε μια κοινωνία έτοιμη να εγκαινιάσει την κοινωνική επανάσταση. Πέντε πτυχές του θέματος αυτού απαιτούν άρα ξεχωριστή πραγμάτευση:

1. Από κοινού παραγωγή και κατανάλωση.
2. Από κοινού οικιακή ζωή (συγκατοίκηση: είναι άραγες απαραίτητο να οργανωθεί αυτή στα πρότυπα της σημερινής οικογένειας;).
3. Οι απομονωμένες κοινότητες του καιρού μας.
4. Οι ομόσπονδες κοινότητες του μέλλοντος.
5. Ο κομμουνισμός υποβαθμίζει άραγες αναγκαστικά την ατομικότητα; Με άλλα λόγια: το άτομο σε μια κομμουνιστική κοινωνία.

Σε αυτόν τον αιώνα (19ος) εμφανίστηκε ένα τεράστιο κίνημα ιδεών με το γενικό όνομα: σοσιαλισμός. Ξεκίνησε με τους Μπαμπέφ, Σαιν Σιμόν, Φουριέ, Ρόμπερτ Όουεν και Προυντόν, οι οποίοι διαμόρφωσαν τα κυρίαρχα ρεύματα του σοσιαλισμού, και συνεχίστηκε με τους πολυάριθμους διαδόχους τους: (τους γάλλους) Κονσιντεράν, Πιέρ Λερού, Λουί Μπλανκ· (τους γερμανούς) Μαρξ, Ένγκελς· (τους ρώσους) Τσερνικέφσκι, Μπακούνιν· και με πολλούς άλλους που εργάστηκαν είτε για να εκλαϊκεύσουν τις ιδέες των ιδρυτών του νεώτερου σοσιαλισμού, είτε για να τις εδραιώσουν σε μια επιστημονική βάση.

Οι ιδέες αυτές, καθώς αποκρυσταλλώνονταν, γέννησαν δύο κύρια ρεύματα: τον εξουσιαστικό κομμουνισμό και τον αναρχοκομμουνισμό· γέννησαν, επίσης, έναν αριθμό ενδιάμεσων σχολών που αναζήτησαν τη μέση λύση: κρατικός καπιταλισμός, κολλεκτιβισμός, συνεργατισμός (CO-OPERATION). Τα ρεύματα αυτά δημιούργησαν ανάμεσα στις εργαζόμενες μάζες ένα τρομερό εργατικό κίνημα που, στον αγώνα του κατά του κεφαλαίου, πασχίζει να οργανώσει όλους τους εργάτες βάσει του επαγγέλματός τους, και που γίνεται πιο διεθνιστικό καθώς έρχεται σε επαφή με εργάτες διαφορετικών εθνικοτήτων. Τα κατωτέρω τρία ουσιαστικά ζητήματα έχουν γίνει πλήρως αντιληπτά από το τεράστιο αυτό κίνημα ιδεών και δράσης, και έχουν επίσης διαπεράσει σε μεγάλο βαθμό τη συνείδηση του κόσμου: (1) η κατάργηση του συστήματος μισθωτής εργασίας, που είναι η νεώτερη μορφή της αρχαίας δουλοπαροικίας·

(2) η κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας στα μέσα παραγωγής, και

(3) η χειραφέτηση των ατόμων και της κοινωνίας από τον πολιτικό μηχανισμό — το κράτος — που συμβάλλει στη διατήρηση της οικονομικής δουλείας.

Επ' αυτών των τριών ζητημάτων όλοι συμφωνούν· ακόμη κι εκείνοι που υποστηρίζουν τα "κουπόνια εργασίας" ή που, όπως ο Πωλ Μπρούς, θέλουν όλοι οι άνθρωποι "να είναι δημόσιοι λειτουργοί", δηλαδή υπάλληλοι του κράτους ή της κοινότητας, δέχονται ότι τις προτάσεις τους τις υποστηρίζουν απλώς και μόνο επειδή θεωρούν ότι ο κομμουνισμός δεν είναι άμεσα εφικτός. Δέχονται αυτόν τον συμβιβασμό ως ένα πρόσφορο μέσον, έχοντας πάντοτε ως στόχο τον κομμουνισμό. Και, σε ό,τι αφορά το κράτος, ακόμη κι οι πιο άσπονδοι υπερασπιστές του κράτους, της εξουσίας, ακόμη και της δικτατορίας, δέχονται ότι με την κατάργηση των τωρινών τάξεων το κράτος θα πάψει κι αυτό να υπάρχει.

Επομένως, και χωρίς να μεγαλοποιούμε τη σημασία του δικού μας, αναρχικού, ρεύματος του σοσιαλιστικού κινήματος, μπορούμε να πούμε και να βεβαιώσουμε ότι, παρόλες τις διαφορές που έχουν μεταξύ τους τα ποικίλα ρεύματα του σοσιαλισμού (διαφορές που, πρώτα απ' όλα, εστιάζονται στο πόσο πολύ ή λίγο επαναστατικός είναι ο χαρακτήρας των μορφών δράσης του κάθε ρεύματος), όλα τα ρεύματα δέχονται, μέσω των στοχαστών που τα εκφράζουν, ότι η εξέλιξη προς τον Ελεύθερο Κομμουνισμό αποτελεί τον στόχο της εξέλιξης του σοσιαλισικού κινήματος. Όλα τα άλλα, όπως οι ίδιοι ομολογούν, είναι απλώς βήματα προς μια τέτοια κατάληξη.

Θα ήταν άσκοπο να πραγματευτούμε αυτά τα βήματα δίχως να εξετάσουμε τις τάσεις εξέλιξης της νεώτερης κοινωνίας.

Από τις διάφορες αυτές τάσεις δύο, πρωτίστως, αξίζουν της προσοχής μας. Από τη μια, καθίσταται όλο και πιο δύσκολος ο καθορισμός του μεριδίου του κάθε ατόμου στη νεώτερη παραγωγή. Η βιομηχανία και η γεωργία έχουν καταστεί τόσο περίπλοκες, τόσο δεμένες μεταξύ τους, και όλα τα βιομηχανικά επαγγέλματα (INDUSTRIES) εξαρτώνται τόσο πολύ το ένα από το άλλο ώστε η πληρωμή του παραγωγού βάσει της απόδοσης καθίσταται αδύνατη. Όσο περισσότερο αναπτύσσεται η βιομηχανία, τόσο περισσότερο βλέπουμε τους

μισθούς να εκτοπίζουν την πληρωμή με το κομμάτι. Από την άλλη, οι μισθοί καθίστανται πιο ίσοι. Η διαίρεση της νεώτερης αστικής κοινωνίας σε τάξεις παραμένει βεβαίως, και υπάρχει μια ολόκληρη τάξη αστών οι οποίοι, όσο λιγότερα κάνουν, τόσο περισσότερα κερδίζουν. Η ίδια η εργατική τάξη χωρίζεται σε τέσσερα μεγάλα τμήματα:

1. Γυναίκες.
2. Αγρεργάτες.
3. Ανειδίκευτοι εργάτες.
4. Ειδικευμένοι εργάτες.

Τα τμήματα αυτά αντιπροσωπεύουν τέσσερις βαθμούς εκμετάλλευσης και αποτελούν προϊόν της αστικής οργάνωσης.

Σε μια κοινωνία ίσων, όπου ο καθένας μπορεί να μάθει ένα επάγγελμα και όπου δεν θα υφίσταται εκμετάλλευση γυναίκας από άνδρα, αγρότη από βιοτέχνη, οι τάξεις αυτές θα εκλείψουν. Ακόμη και σήμερα, όμως, οι μισθοί αυτών των τάξεων τείνουν προς μεγαλύτερη ισότητα μεταξύ τους. Αυτό οδήγησε στη δήλωση "ότι η εργασία που προσφέρει ένας σκαφτιάς σε μία ημέρα είναι ίση με αυτήν ενός κοσμηματοπώλη", και ώθησε τον Ρόμπερτ Όουεν να επινοήσει και καθιερώσει τα "κουπόνια εργασίας" του, με τα οποία πλήρωνε όλους όσους εργάζονταν ίσες ώρες εργασίας στην παραγωγή των απαραίτητων εμπορευμάτων.

Αν όμως κάνουμε μια ανασκόπηση όλων των εγχειρημάτων που έγιναν προς αυτήν την κατεύθυνση, βλέπουμε ότι, με την εξαίρεση λίγων χιλιάδων αγροτών στις Η.Π.Α., τα κουπόνια εργασίας δεν είχαν περαιτέρω διάδοση μετά το πρώτο τέταρτο του αιώνα (19ος) από τότε που ο Ρ. Όουεν προσπάθησε να τα κυκλοφορήσει. Οι λόγοι γι΄αυτό εξετάζονται αλλού (βλέπε το κεφάλαιο "Το Σύστημα της Μισθωτής Εργασίας", στο βιβλίο μου **Η Κατάκτηση του Ψωμιού**).

Από την άλλη, βλέπουμε πάρα πολλά εγχειρήματα μερικής κοινωνικοποίησης να τείνουν προς τον κομμουνισμό. Εκατοντάδες κομμουνιστικές κοινότητες ιδρύθηκαν ετούτον τον αιώνα (19ος) σχεδόν παντού και αυτήν ακριβώς τη στιγμή γνωρίζουμε πάνω από εκατό κοινότητες που είναι λίγο-πολύ κομμουνιστικές. Σχεδόν όλα τα εγχειρήματα κοινωνικοποίησης που βλέπουμε να γίνονται στην αστική κοινωνία, είτε αφορούν ατομικές περιουσίες είτε πράγματα του δήμου, τείνουν προς την ίδια αυτή κομμουνιστική κατεύθυνση — προς έναν μερικό κομμουνισμό, πρέπει να πούμε.

Ξενοδοχεία, ατμόπλοια, πανσιόν, γίνονται αντικείμενα πειραματισμού προς αυτήν την κατεύθυνση που παίρνουν οι αστοί. Στο ξενοδοχείο ή στο ατμόπλοιο, με ένα χ ποσό την ημέρα, έχει κανείς τη δυνατότητα να διαλέξει μεταξύ δέκα ή πενήντα πιάτων, χωρίς να υπάρχει έλεγχος αναφορικά με το πόσα απ΄ αυτά καταναλώνει. Αυτό το είδος οργάνωσης είναι και διεθνές, και πριν αναχωρήσει κανείς για Παρίσι ή Λονδίνο μπορεί να αγοράσει BONS (κουπόνια για 10 γαλλικά φράγκα την ημέρα), που του δίνουν τη δυνατότητα να μείνει σε ένα ξενοδοχείο που το έχει επιλέξει ο ίδιος ανάμεσα σε εκατοντάδες άλλα στη Γαλλία, τη Γερμανία, την Ελβετία κ.λ.π., τα οποία ανήκουν όλα σε μια διεθνή ένωση ξενοδοχείων.

Οι αστοί αντιλαμβάνονται πλήρως τα ωφέλη που προκύπτουν όταν ένας μερικός κομμουνισμός συνδυάζεται με μια σχεδόν απεριόριστη ελευθερία του ατόμου σε ό,τι αφορά την κατανάλωση, και σε όλα όσα μόλις προαναφέραμε [ξενοδοχεία κ.λ.π.], μπορεί κανείς με ένα πάγιο μηνιαίο ποσόν να βρει στέγη και τροφή, με μόνη εξαίρεση κάποια πράγματα (κρασί, πολυτελή δωμάτια) που κοστίζουν ακριβότερα και χρεώνονται ακριβότερα.

Ασφαλιστικοί οργανισμοί για ατυχήματα, κλοπή, πυρκαϊά (ιδίως σε χωριά όπου οι συνθήκες είναι ίδιες για όλους τους κατοίκους και επιτρέπουν έτσι ένα ισόποσο ασφάλιστρο για όλους τους), συμφωνίες που επιτρέπουν στα μεγάλα αγγλικά καταστήματα να εφοδιάζουν, με ελάχιστο εβδομαδιαίο κόστος, μια ολιγομελή οικογένεια με περισσότερα ψάρια απ΄όσα μπορεί να καταναλώσει, λέσχες, αμέτρητες ασφαλιστικές ενώσεις για περιπτώσεις ασθενειών, κ.λ.π., κ.λ.π. Όλα αυτά, που δημιουργήθηκαν τον 19ο αιώνα, είναι εγχειρήματα προσανατολισμένα στον κομμουνισμό που αφορούν μέρος της συνολικής μας κατανάλωσης.

Τέλος, υπάρχει ένας τεράστιος αριθμός δημοτικών οργανισμών — ύδρευσης, αερίου, ηλεκτρισμού, εργατικών κατοικιών, τραίνων με ενιαίο εισιτήριο, λουτρών, πλυσταριών, κ.λ.π. — όπου παρόμοια εγχειρήματα κοινωνικοποίησης της κατανάλωσης γίνονται σε μια όλο και μεγαλύτερη κλίμακα.

Όλα αυτά ασφαλώς και δεν συνιστούν ακόμη κομμουνισμό. Κάθε άλλο. Όμως η αρχή λειτουργίας τέτοιων οργανισμών περιέχει μέρος της αρχής του κομμουνισμού: για χ ποσό την ημέρα (σε χρήμα σήμερα, σε εργασία αύριο) έχεις το δικαίωμα να ικανοποιήσεις ετούτη ή την άλλη ανάγκη σου — η όποια πολυτέλεια εξαιρείται.

Αυτά τα εγχειρήματα κομμουνισμού διαφέρουν από τον αληθινό κομμουνισμό κατά πολλούς τρόπους, και κατ΄ ουσίαν στους εξής δύο: (1) πληρωμή σε χρήμα αντί πληρωμής

με εργασία· (2) οι καταναλωτές δεν έχουν λόγο σε ό,τι αφορά τη διοίκηση της επιχείρησης. Αν όμως η ιδέα, οι τάσεις αυτών των οργανισμών γίνονταν πλήρως κατανοητές, ακόμη και σήμερα δε θα ΄ταν δύσκολο να συσταθεί, με πρωτοβουλία ιδιωτών ή του δημοσίου, μια κοινότητα στη βάση της πρώτης αρχής που μόλις μνημονεύσαμε. Ας υποθέσουμε ότι σε μια έκταση 5.000 στρεμμάτων κτίζονται 200 κατοικίες, που κάθε μία τους περιβάλλεται από δυόμιση στρέμματα κήπο ή περιβόλι. Η διοίκηση επιτρέπει σε κάθε οικογένεια να έχει ένα σπίτι, να επιλέγει το φαγητό της αρεσκείας της από τα πενήντα πιάτα που προσφέρονται κάθε ημέρα, ή παρέχει στην οικογένεια την ποσότητα ψωμιού, λαχανικών, κρέατος, καφέ που χρειάζεται για να τα ετοιμάσει η ίδια σπίτι. Σε αντάλλαγμα η οικογένεια καλείται να πληρώσει για ό,τι παίρνει κατ΄ έτος σε χρήμα ή με ωρισμένες ώρες εργασίας σε παραγωγικούς τομείς, της κοινότητας, που η ίδια θα επιλέξει: γεωργία, κτηνοτροφία, μαγειρεία, καθαριότητα. Κάτι τέτοιο μπορεί να τεθεί σε εφαρμογή ακόμη και αύριο αν χρειαστεί, και απορούμε που ένας τέτοιος κήπος/αγρόκτημα/ξενοδοχείο δεν έχει ακόμη δημιουργηθεί από έναν επιχειρηματία ιδιοκτήτη τέτοιων επιχειρήσεων.

Θα μας αντιτάξουν, αναμφίβολα, ότι είναι ακριβώς εδώ, στην καθιέρωση της από κοινού εργασίας, που ο κομμουνισμός έχει εν γένει αποτύχει. Αυτή όμως η ένσταση δεν ευσταθεί. Τα αίτια της αποτυχίας πρέπει να αναζητηθούν αλλού.

Κατά πρώτον, όλες σχεδόν οι κοινότητες φτιάχτηκαν από ένα σχεδόν θρησκευτικό κύμα ενθουσιασμού. Απαιτούσαν από τα μέλη τους να γίνουν "οι σκαπανείς της ανθρωπότητας"· να υποτάσσονται στις προσταγές μιας σχολαστικής ηθικής, να αναγεννώνται πλήρως από την κομμουνιστική ζωή, να προσφέρουν όλον το χρόνο τους, ώρες εργασίας και ώρες σχόλης, στην κοινότητα, να ζουν αποκλειστικά για την κοινότητα.

Αυτό σήμαινε ότι ζούσαν σαν καλόγεροι και ότι ζητούν, χωρίς καμία απολύτως ανάγκη, από τους ανθρώπους να γίνουν αυτό που δεν μπορούν να γίνουν. Προσφάτως, μόνο, φτιάχτηκαν από αναρχικούς εργαζόμενους κοινότητες που δεν είχαν τέτοιες αξιώσεις, κοινότητες για αμιγώς οικονομικούς στόχους — για να απαλλαγούν από την καπιταλιστική εκμετάλλευση.

Το δεύτερο λάθος βρίσκεται στην επιθυμία να λειτουργεί η κοινότητα με πρότυπο την οικογένεια, να γίνει "η μεγάλη οικογένεια". Ζούσαν όλοι στο ίδιο σπίτι και ήσαν έτσι αναγκασμένοι να βλέπουν συνεχώς τους ίδιους "αδελφούς" και "αδελφές". Είναι ήδη συχνά δύσκολο ακόμη και για δύο αληθινά αδέλφια να ζουν στο ίδιο σπίτι, και η οικογενειακή ζωή δεν είναι πάντοτε αρμονική· έτσι, ήταν θεμελιώδες λάθος να επιβάλλεται σε όλους η "μεγάλη οικογένεια" και να μη γίνεται καμία προσπάθεια για να εξασφαλίζεται και σε ατομικό επίπεδο ελευθερία και οικιακή ζωή.

Επιπλέον, μια μικρή κοινότητα δε μπορεί να υπάρξει επί μακρόν· όσοι "αδελφοί" και "αδελφές" αναγκάζονται να βρίσκονται διαρκώς μαζί και δεν ανανεώνουν τις παραστάσεις τους, καταλήγουν να σιχαίνονται ο ένας τον άλλον. Και αν δύο πρόσωπα που έφθασαν να εχθρεύονται το ένα το άλλο ή που απλώς δεν συμπαθούν το ένα το άλλο μπορούν με τη διαφωνία τους να διαλύσουν μια κοινότητα, η μακροημέρευση τέτοιων κοινοτήτων θα ΄ταν πράγματι κάτι το παράξενο, πόσω μάλλον όταν όλες οι μέχρι σήμερα κοινότητες επέλεξαν να απομονωθούν. Το ότι μια κλειστή ένωση 10, 20 ή 100 ατόμων δεν μπορεί να διαρκέσει πάνω από τρία ή τέσσερα χρόνια είναι προβλεπόμενο. Το αντίθετο θα ΄ταν ακόμη και θλιβερό διότι κάτι τέτοιο θα αποδείκνυε απλώς είτε ότι βρίσκονται όλοι υπό την επιρροή ενός, είτε ότι έχουν όλοι χάσει την ατομικότητά τους. Αφού λοιπόν είναι βέβαιον ότι σε τρία, τέσσερα ή πέντε χρόνια κάποια από τα μέλη της κοινότητας θα θελήσουν να φύγουν, θα πρέπει να υπάρχουν τουλάχιστον δώδεκα ή παραπάνω ομόσπονδες κοινότητες ώστε αυτοί που για τον έναν ή τον άλλο λόγο θα θελήσουν να φύγουν από μια κοινότητα να μπορούν να πάνε σε μια άλλη, και να αντικαθίστανται από άλλους που θα έρχονται από άλλα μέρη. Σε κάθε άλλη περίπτωση η κοινότητα πρέπει αναγκαστικά να διαλύεται αλλιώς (κάτι που συμβαίνει σχεδόν πάντοτε) γίνεται υποχείριο ενός μόνον ατόμου — σε γενικές γραμμές του πιο πανούργου "αδελφού".

Τέλος, όλες οι μέχρι σήμερα κοινότητες απομονώθηκαν από την κοινωνία· όμως ο αγώνας, η ζωή ως ισοδύναμο ενός αγώνα, είναι για ένα ενεργό άτομο πολύ πιο επιτακτική ανάγκη απ΄ όσο μια εξασφαλισμένη μερίδα φαγητού. Αυτή η επιθυμία να γνωρίσει κανείς τον κόσμο, να γίνει κομμάτι των τάσεών του, των αγώνων του, συνιστά για τη νέα γενιά το αναγκαίο κάλεσμα. Γι΄ αυτό και οι νέοι (όπως εκ πείρας παρατήρησε ο Τσαϊκόφσκι), στην ηλικία των 18 ή 20 ετών, φεύγουν αναγκαστικά από μια κοινότητα που δεν συμπεριλαμβάνει την κοινωνία ολόκληρη.

Δεν χρειάζεται να πούμε ότι οι κάθε είδους κυβερνήσεις υπήρξαν πάντοτε τα μεγαλύτερα εμπόδια για όλες τις κοινότητες. Οι πιο επιτυχημένες κοινότητες ήσαν αυτές που γνώρισαν ελάχιστη ή καθόλου κυβέρνηση (όπως η Νέα Ικαρία). Αυτό είναι εύκολα κατανοητό. Το πολιτικό μίσος είναι ένα από τα πιο βίαια. Αν δεν είμαστε αναγκασμένοι να τους βλέπουμε διαρκώς μπροστά μας, μπορούμε να ζήσουμε στην ίδια πόλη με τους πο-

λιτικούς αντιπάλους μας. Πώς μπορεί όμως να γίνει κάτι τέτοιο σε μια μικρή κοινότητα όπου συναντάμε ο ένας τον άλλον σε κάθε βήμα μας. Η πολιτική διένεξη διαπερνά την μελέτη, το εργαστήριο, τον χώρο ξεκούρασης και η ζωή καθίσταται αδύνατη.

Από την άλλη, έχει επαρκώς αποδειχθεί ότι η από κοινού εργασία, η Κομμουνιστική παραγωγή, έχει θαυμάσια αποτελέσματα. Καμία εμπορική επιχείρηση δεν κατάφερε να αποκτήσει από την εργασία η γη της τόση προστιθέμενη αξία, όση απέκτησε σε κάθε μία από τις κοινότητες που ιδρύθηκαν ατην αμερική και την ευρώπη. Λάθη υπολογισμού μπορούν να γίνουν παντού, όπως συμβαίνουν και σε όλες τις καπιταλιστικές επιχειρήσεις, όμως μια και είναι γνωστό ότι στη διάρκεια των πρώτων πέντε χρόνων από την ίδρυσή τους τέσσερις από τις εμπορικές επιχειρήσεις δηλώνουν πτώχευση, πρέπει να παραδεχθούμε ότι κάτι τέτοιο ή έστω κάτι παραπλήσιο δεν έχει συμβεί ποτέ στις κομμουνιστικές κοινότητες. Έτσι, όταν ο αστικός τύπος, θέλοντας να φανεί εφευρετικός, λέει να δοθεί στους αναρχικούς ένα νησί για να ιδρύσουν την κοινότητά τους, είμαστε λόγω των εμπειριών μας έτοιμοι να δεχθούμε την πρότασή τους υπό τον όρο ότι το νησί αυτό θα είναι π.χ. η Γαλλική Νήσος (Παρίσι) και ότι θα μας δώσουν το μερίδιο που μας αναλογεί από τον κοινωνικό πλούτο. Μόνο που, καθώς είμαστε σίγουροι ότι ούτε το Παρίσι θα μας δώσουν, ούτε το μερίδιό μας από τον κοινωνικό πλούτο, θα τα πάρουμε κάποια ημέρα και τα δύο μόνοι μας μέσω της Κοινωνικής Επανάστασης. Το 1871 παραλίγο να το κάνουν αυτό το Παρίσι κι η Βαρκελώνη — και έκτοτε οι ιδέες έχουν διανύσει μεγάλη απόσταση.

Η πρόοδος μάς επιτρέπει να διαπιστώσουμε πάνω απ' όλα ότι μια απομονωμένη κωμόπολη (TOWN), που ανακηρύσσεται Κομμούνα, θα 'ναι εξαιρετικά δύσκολο να επιβιώσει. Το εγχείρημα πρέπει άρα να γίνει σε μια περιοχή σαν αυτή των Δυτικών Πολιτειών, του Αϊντάχο ή του Οχάιο — όπως προτείνουν οι αμερικανοί σοσιαλιστές, και έχουν δίκιο. Τον κομμουνισμό του μέλλοντος πρέπει κάποτε ν' αρχίσουμε να τον εφαρμόζουμε σε μια περιοχή αρκετά μεγάλη κι όχι στα όρια μιας απλής κωμόπολης.

Έχουμε τόσο συχνά δηλώσει ότι ο κρατικός κομμουνισμός είναι ανέφικτος ώστε δεν χρειάζεται να μιλήσουμε γι' αυτό το ζήτημα. Επ' αυτού, μία ακόμη απόδειξη βρίσκεται στην εξής ιδιομορφία: ότι αυτοί που δηλώνουν πίστη στο κράτος, οι υποστηρικτές ενός σοσιαλιστικού κράτους, δεν πιστεύουν στον κρατικό κομμουνισμό. Ορισμένοι απ' αυτούς είναι αφοσιωμένοι στην προσπάθειά τους να αρπάξουν ένα μερίδιο εξουσίας του σημερινού κράτους — του αστικού κράτους — και δεν μπαίνουν καν στον κόπο να δείξουν ότι η ιδέα τους περί ενός σοσιαλιστικού κράτους διαφέρει από αυτήν περί ενός κρατικού καπιταλισμού, στον οποίο όλοι θα 'ναι δημόσιοι λειτουργοί του κράτους. Όταν τους λέμε ότι σε αυτό ακριβώς στοχεύουν, αγανακτούν· ωστόσο, δεν εξηγούν ποιο άλλο κοινωνικό σύστημα θέλουν να εγκαθιδρύσουν. Αφού δεν πιστεύουν στη δυνατότητα μιας κοινωνικής επανάστασης στο εγγύς μέλλον, έχουν ως στόχο τους να γίνουν συγκυβερνήτες του σημερινού αστικού κράτους και αφήνουν το μέλλον να αποφασίσει αυτό για την έκβαση του εγχειρήματός τους.

Όσο για εκείνους που προσπάθησαν να δώσουν το περίγραμμα ενός μελλοντικού σοσιαλιστικού κράτους, η κριτική μας τους απέδειξε ότι αυτό που επιδιώκουν ισοδυναμεί απλώς με δημιουργία στατιστικών υπηρεσιών. Πρόκειται απλώς για παιχνίδι με τις λέξεις. Είναι άλλωστε αποδεδειγμένο σήμερα ότι οι μόνες στατιστικές που έχουν κάποια αξία είναι αυτές που συμπληρώνει το κάθε άτομο ξεχωριστά, καταγράφοντας την ηλικία, το επάγγελμα, την κοινωνική θέση, ή τις λίστες με ό,τι αγόρασε ή πούλησε, παρήγαγε ή κατανάλωσε.

Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιείται διαμορφώνεται συνήθως εθελουσίως (από επιστήμονες, στατιστικά γραφεία) και το έργο των στατιστικών υπηρεσιών σχετίζεται σήμερα με τη διανομή του ερωτηματολογίου, την ταξινόμηση και τη σύνοψη των απαντήσεων. Όταν κανείς υποβιβάζει το κράτος, τις κυβερνήσεις σε μια τέτοια λειτουργία και λέει ότι ως "κυβέρνηση" θα εννοείται μια τέτοια λειτουργία, αυτό σημαίνει (αν λέγεται σοβαρά) απλώς ότι προβαίνει σε μια έντιμη υποχώρηση. Κι εγώ πρέπει όντως να παραδεχθώ ότι οι προ 30 ετών Ιακωβίνοι έχουν απομακρυνθεί πάρα πολύ από τα ιδεώδη τους περί δικτατορίας και σοσιαλιστικού συγκεντρωτισμού. Κανείς δε θα τολμήσει να πει σήμερα ότι η παραγωγή ή η κατανάλωση πατάτας ή ρυζιού πρέπει να ρυθμίζεται από το κοινοβούλιο του Γερμανικού Λαϊκού Κράτους (VOLKSSTAAT), στο Βερολίνο. Αυτές οι ανοησίες δε λέγονται πια.

Το κομμουνιστικό κράτος είναι μια Ουτοπία που οι ίδιοι οι υποστηρικτές της την έχουν εγκαταλείψει και είναι καιρός να την αφήσουμε πίσω μας. Ένα πολύ πιο ενδιαφέρον ζήτημα που πρέπει να εξετάσουμε είναι πράγματι το εξής: αν ο Αναρχοκομμουνισμός ή Ελεύθερος Κομμουνισμός ισοδυναμεί και με μείωση της ατομικής ελευθερίας.

Είναι γεγονός ότι σε όλες τις συζητήσεις περί ελευθερίας οι ιδέες μας συσκοτίζονται από κατάλοιπα δουλοπαροικίας και θρησκευτικής καταπίεσης περασμένων αιώνων.

Οι οικονομολόγοι παρουσιάζουν το επιβαλλόμενο (υπό την απειλή της πείνας) συμβόλαιο μεταξύ αφέντη και εργαζόμενου σα μια κατάσταση ελευθερίας. Και οι πολιτικοί,

επίσης, έτσι παρουσιάζουν τη σημερινή κατάσταση του πολίτη που έγινε δουλοπάροικος και φορολογούμενος του κράτους. Οι πιο εκλεπτυσμένοι ηθικολόγοι, όπως ο Μιλλ κι οι ευάριθμοι υποστηρικτές του, ορίζουν την ελευθερία ως το δικαίωμα του καθενός να κάνει ό,τι θέλει υπό τον όρο ότι δεν παραβιάζει το ίδιο αυτό δικαίωμα που το έχουν και όλοι οι άλλοι. Πέραν του γεγονότος ότι ο όρος "δικαίωμα" είναι ένας όρος πολύ ασαφής που μας κληροδότησαν οι προηγούμενοι αιώνες, και που σημαίνει πάρα πολλά ή τίποτα, ο ορισμός του Μιλλ πρόσφερε τη δυνατότητα στον φιλόσοφο Σπένσερ, σε πολλούς συγγραφείς, ακόμη και σε μερικούς ατομικιστές αναρχικούς να ανασυστήσουν τα δικαστήρια και τις νομικές τιμωρίες, ακόμη και την θανατική ποινή — δηλαδή, να επαναφέρουν αναγκαστικά, εν τέλει, το ίδιο το κράτος που οι ίδιοι τόσο θαυμάσια είχαν κριτικάρει. Η ιδέα περί ελεύθερης βούλησης βρίσκεται επίσης πίσω από όλες αυτές τις συλλογιστικές.

Αν αφήσουμε στην άκρη όλες τις ασυνείδητες ενέργειες και εξετάσουμε μόνο τις συνειδητές (στις οποίες προσπαθούν να επιδράσουν το δίκαιο, η θρησκεία και τα ποινικά συστήματα) βλέπουμε ότι πριν από κάθε τέτοια ενέργεια γίνεται μια διεργασία σκέψης στον ανθρώπινο εγκέφαλο· π.χ. "Θα βγω για έναν περίπατο" σκέφτεται κάποιος, "Όχι, έχω ραντεβού με έναν φίλο", ή "Υποσχέθηκα να τελειώσω κάποια δουλειά", ή "Θα στενοχωρηθώ αν η γυναίκα και τα παιδιά μου μείνουν σπίτι", ή "Αν δεν πάω για δουλειά θ' απολυθώ".

Η τελευταία σκέψη δηλώνει φόβο τιμωρίας. Στις πρώτες τρεις, ο άνθρωπος αυτός κάνει κάτι για τον εαυτό του, δείχνει τη συνήθη γι' αυτόν αφοσίωσή του, δηλώνει τις συμπάθειές του. Ισχυριζόμαστε ότι ένας άνθρωπος που αναγκάζεται να σκεφτεί ότι δεν πρέπει να κάνει ετούτο ή το άλλο γιατί θα τιμωρηθεί, δεν είναι ένας ελεύθερος άνθρωπος. Και σας βεβαιώνουμε ότι η ανθρωπότητα μπορεί και πρέπει να απελευθερωθεί από τον φόβο τιμωρίας και ότι μπορεί να θεσμίσει μια αναρχική κοινωνία όπου ο φόβος τιμωρίας, ακό μη και η μομφή που απρόθυμα δέχεται κάποιος, θα εξαφανιστεί. Προς αυτό το ιδεώδες βαδίζουμε. Όμως γνωρίζουμε ότι δεν μπορούμε ν' απαλλαγούμε από τη συνήθειά μας να δείχνουμε αφοσίωση (να κρατάμε το λόγο μας) ή συμπάθεια (φόβος μήπως προκαλέσουμε πόνο σε αυτούς που αγαπούμε και που δεν θέλουμε να πληγώσουμε ή να απογοητεύσουμε). Στην τελευταία αυτή περίπτωση ο άνθρωπος δεν είναι ποτέ ελεύθερος. Ο Κρούσος, στο νησί του, δεν ήταν ελεύθερος. Από τη στιγμή που άρχισε να φτιάχνει το σκάφος του, να καλλιεργεί τον κήπο του ή να αποθηκεύει τρόφιμα για τον χειμώνα, είχε ήδη αιχμαλωτισθεί, απορροφηθεί από το έργο του. Αν τον έπιανε η τεμπελιά και προτιμούσε να αράξει στη σπηλιά του, δίσταζε για λίγο αλλά εν τέλει πήγαινε να εργαστεί. Από τη στιγμή που απέκτησε την παρέα ενός σκύλου, δύο ή τριών κατσικών, και πρωτίστως από τη στιγμή που συνάντησε τον Παρασκευά δεν ήταν πια εντελώς ελεύθερος με την έννοια που χρησιμοποιούνται μερικές φορές αυτοί οι όροι στις συζητήσεις. Είχε υποχρεώσεις, είχε να σκεφθεί και το συμφέρον των άλλων, δεν ήταν πια ο τέλειος ατομικιστής που μερικές φορές θα αναμέναμε απ' αυτόν να είναι. Από τη στιγμή που έχει σύζυγο ή παιδιά, που τα μορφώνει ο ίδιος ή εμπιστεύεται άλλους γι' αυτό (κοινωνία), από τη στιγμή που έχει ένα οικόσιτο ζώο, ή ακόμη και ένα περιβόλι με οπωροφόρα που χρειάζεται πότισμα σε τακτά χρονικά διαστήματα — από τη στιγμή αυτή δεν είναι πια ο "αμέριμνος", ο "εγωιστής", ο "ατομικιστής" που μερικές φορές παρουσιάζεται σαν το πρότυπο ενός ελεύθερου ανθρώπου. Αυτό το πρότυπο δεν υφίσταται ούτε στο νησί του Κρούσο, ούτε, πολύ περισσότερο, σε οιασδήποτε μορφής κοινωνία. Ο κάθε άνθρωπος λαμβάνει — και πάντοτε θα λαμβάνει — υπ' όψιν τα συμφέροντα των άλλων ανθρώπων ανάλογα με τις εδραιωμένες σχέσεις αμοιβαίων συμφερόντων, που έχει μαζί τους, και όσο περισσότερο το κάνει αυτό, τόσο περισσότερο οι άλλοι επιβεβαιώνουν τα δικά τους αισθήματα και επιθυμίες.

Άρα δεν βρίσκουμε άλλον ορισμό της ελευθερίας πέραν του ακόλουθου: η δυνατότητα να ενεργεί κανείς χωρίς να επηρεάζονται οι ενέργειές του από έναν φόβο τιμωρίας από την κοινωνία (σωματικός περιορισμός, απειλή πείνας ή ακόμη και αποδοκιμασία, εκτός αν αυτή προέρχεται από φίλο). Όταν αντιλαμβανόμαστε την ελευθερία έτσι — και αμφιβάλλουμε αν μπορεί να βρεθεί ένας ορισμός πιο ευρύς και πιο αληθινός — μπορούμε να πούμε ότι ο κομμουνισμός μπορεί να μειώσει, ακόμη και να εξαλείψει, κάθε ατομική ελευθερία· και σε πολλές κομμουνιστικές κοινότητες επιχειρήθηκε κάτι τέτοιο. Μπορεί όμως, επίσης, να διευρύνει αυτήν την ελευθερία μέχρι το ακρότατο όριό της.

Όλα εξαρτώνται από τις θεμελιώδεις ιδέες που μια ένωση έχει ως βάση της. Δεν είναι η μορφή μιας ένωσης αυτή που συνεπάγεται δουλεία, είναι οι ιδέες περί ατομικής ελευθερίας που φέρνουμε μαζί μας σε μια ένωση αυτές που καθορίζουν τον λιγότερο ή περισσότερο ελευθεριακό χαρακτήρα αυτής της ένωσης.

Αυτό ισχύει για όλες τις μορφές ένωσης. Η συγκατοίκηση δύο ατόμων στο ίδιο σπίτι μπορεί να οδηγήσει στο να γίνει υπόδουλος ο ένας των θελήσεων του άλλου, μπορεί όμως να οδηγήσει στην ελευθερία και των δύο. Το ίδιο ισχύει και για την οικογένεια ή τη συνεργασία δύο περιβολάρηδων ή εκδοτών. Το ίδιο ισχύει για κάθε μεγάλη ή μικρή

ένωση και κάθε κοινωνικό θεσμό. Έτσι, τον 10ο, 11ο και 12ο αιώνα βρίσκουμε κοινότητες ίσων, ανθρώπους ισότιμα ελεύθερους — και τέσσερις αιώνες αργότερα βλέπουμε την ίδια κοινότητα να ζητά τη δικτατορία ενός ιερέα. Οι δικαστές κι οι νόμοι παρέμειναν. Η ιδέα περί Ρωμαϊκού Δικαίου, περί Κράτους, έγινε κυρίαρχη ενώ οι ιδέες σχετικά με την ελευθερία, την δια της διαιτησίας ρύθμιση των διαφορών και την πλήρη εφαρμογή του ομοσπονδιακού συστήματος έχει εκλείψει· εξού και η εμφάνιση της δουλείας. Λοιπόν, από όλους τους θεσμούς ή μορφές κοινωνικής οργάνωσης που εφαρμόστηκαν μέχρι σήμερα, ο κομμουνισμός είναι αυτός που εγγυάται τη μεγαλύτερη ατομική ελευθερία, υπό τον όρο ότι η ιδέα που γεννά την κοινότητα είναι η Ελευθερία, η Αναρχία.

Ο κομμουνισμός είναι ικανός να λάβει κάθε είδους μορφή ελευθερίας ή καταπίεσης που άλλοι θεσμοί δεν μπορούν να το κάνουν. Μπορεί να παραγάγει ένα μοναστήρι όπου όλοι υπακούουν ανεπιφύλακτα στις εντολές του ηγουμένου τους, και μπορεί να παραγάγει μια εντελώς ελεύθερη οργάνωση, που θα παρέχει στο άτομο πλήρη ελευθερία και που θα υπάρχει για όσο καιρό τα άτομα που την αποτελούν θα θέλουν να είναι μαζί, δε θα επιβάλλουν τίποτε σε κανέναν και θ' αγωνιούν μόνο για την υπεράσπιση, τη διεύρυνση και την επέκταση της ατομικής ελευθερίας προς όλες τις κατευθύνσεις. Ο κομμουνισμός μπορεί να είναι εξουσιαστικός (και σε αυτή την περίπτωση η κοινότητα σύντομα θα παρακμάσει) ή μπορεί να είναι αναρχικός. Το κράτος, αντίθετα, δεν μπορεί να γίνει αναρχικό. Είναι είτε εξουσιαστικό, ή παύει να υφίσταται ως κράτος.

Ο κομμουνισμός εγγυάται οικονομική ελευθερία καλύτερα από κάθε άλλη μορφή ένωσης επειδή μπορεί να εγγυηθεί ευημερία, ακόμη και πολυτέλεια, με αντάλλαγμα λίγες εργάσιμες ώρες αντί μιας εργάσιμης ημέρας. Τώρα, να έχει κανείς κάθε ημέρα 10 ή 11 ώρες σχόλης από τις 16 που συνιστούν την ενσυνείδητη ζωή μας (οι άλλες 8 ώρες είναι για ύπνο), αυτό σημαίνει ότι διευρύνεται η ατομική ελευθερία σε έναν βαθμό που για χιλιάδες χρόνια υπήρξε ένα από τα ιδανικά της ανθρωπότητας.

Η αναγνώριση όλων των ανθρώπων ως ίσων και η απόρριψη του κράτους συνιστούν άλλη μία διεύρυνση της ατομικής ελευθερίας σε ένα βαθμό που καμία άλλη μορφή ένωσης δεν έχει ποτέ αποδεχθεί έστω και σαν όνειρο. Κι αυτό είναι εφικτό μόνον αφού έχει γίνει το πρώτο βήμα: αφού κάθε άνθρωπος έχει πρώτα εξασφαλίσει τα μέσα ύπαρξής του και δεν είναι αναγκασμένος να πουλά τη μυική του δύναμη και τη νοητική του ικανότητα σ' εκείνους που καταδέχονται να τον εκμεταλλεύονται.

Τέλος, η αναγνώριση μιας ποικιλίας επαγγελματικών ασχολιών ως βάσης κάθε προόδου και η οργάνωση με τρόπο ώστε κάθε άνθρωπος να μπορεί να είναι τελείως ελεύθερος στη διάρκεια της σχόλης του, ενώ θα μπορεί να κάνει εναλλάξ κάποια επαγγέλματα, μια εναλλαγή για την οποία θα τον έχει προετοιμάσει η πρότερη εκπαίδευση και εξάσκηση — κάτι που μπορεί να γίνει εύκολα σε μια κομμουνιστική κοινωνία —, όλα αυτά σημαίνουν, ξανά, την χειραφέτηση του ατόμου, που για την ολόπλευρη ανάπτυξή του θα βρίσκει όλες τις πόρτες ανοικτές.

Όσο για τα υπόλοιπα, όλα εξαρτώνται από τις ιδέες στις οποίες βασίζεται η κοινότητα. Γνωρίζουμε μια θρησκευτική κοινότητα όπου τα μέλη που αισθάνονταν δυστυχισμένα, και το έδειχναν, δέχονταν από έναν "αδελφό" την παραίνεση : "Είστε λυπημένοι. Ωστόσο, δείξτε εύθυμοι για να μη πληγώσετε τους αδελφούς και τις αδελφές μας." Και γνωρίζουμε για κοινότητες με επτά μέλη, ένα εκ των οποίων έβαλε υποψηφιότητα για 4 επιτροπές: κηπευτικών, πόρων, οικοκυρικών, εξαγωγών, έχοντας απολύτως το δικαίωμα να διεκδικήσει την προεδρία και στις τέσσερις. Υπήρξαν ασφαλώς κοινότητες που ιδρύθηκαν από, ή δέχθηκαν επιδρομή από, "εγκληματίες της εξουσίας" (ένας τύπος ανθρώπων που αξίζει της προσοχής του κυρίου Λομπρόζο), ενώ πολλές κοινότητες ιδρύθηκαν από φανατικούς υποστηρικτές της απορρόφησης του ατόμου από την κοινωνία. Όλοι αυτοί οι άνθρωποι, όμως, δεν ήσαν προϊόν του κομμουνισμού αλλά του χριστιανισμού (εγγενώς εξουσιαστική η ουσία του) και του ρωμαϊκού δικαίου, του κράτους.

Η θεμελιώδης ιδέα αυτών των ανθρώπων που υποστηρίζουν ότι δε μπορεί να υπάρξει κοινωνία χωρίς αστυνομία και δικαστές, η ιδέα περί κράτους, είναι αυτή που αποτελεί κίνδυνο για κάθε ελευθερία και όχι η θεμελιώδης ιδέα περί κομμουνισμού — που συνεπάγεται κατανάλωση και παραγωγή δίχως την ύπαρξη ακριβούς υπολογισμού του μεριδίου του κάθε ατόμου. Αυτή η ιδέα, αντιθέτως, είναι μια ιδέα περί ελευθερίας και χειραφέτησης.

Καταλήγουμε έτσι στο εξής συμπέρασμα: τα εγχειρήματα κομμουνισμού έχουν έως τώρα αποτύχει επειδή:

1. Βασίζονταν σε μια κινητήριο ορμή θρησκευτικού χαρακτήρα αντί να θεωρούν την κοινότητα απλώς ως ένα μέσον οικονομικής κατανάλωσης και παραγωγής.
2. Απομονώνονταν από την κοινωνία.
3. Διέπονταν από εξουσιαστικό πνεύμα.
4. Ήσαν μεμονωμένες αντί να 'ναι ομοσπονδιοποιημένες.
5. Απαιτούσαν από τα μέλη τους τόση πολύ εργασία που δεν τους έμενανώρες για σχόλη.

6. Είχαν ως πρότυπο την πατριαρχική οικογένεια αντί να στοχεύουν στην πληρέστερη κατά το δυνατόν χειραφέτηση του ατόμου.

Ο κομμουνισμός, όντας ένας εγγενώς οικονομικός θεσμός, κατά κανένα τρόπο δεν βλάπτει την ποσότητα ελευθερίας που είναι εγγυημένη για κάθε άτομο, μυητή, επαναστάτη ενάντια στα καθιερωμένα ήθη. Μπορεί να είναι εξουσιαστικός, και να οδηγεί αναγκαστικά στον θάνατο της κοινότητας, και μπορεί να είναι ελευθεριακός, όπως τον 12ο αιώνα, όταν ακόμη και η μερική εφαρμογή του από τις νεογέννητες πόλεις του αιώνα αυτού οδήγησε στη δημιουργία ενός νέου πολιτισμού γεμάτο σφρίγος, σε μια νέα άνοιξη για την Ευρώπη.

Πάντως η μόνη μορφή ανθεκτικού κομμουνισμού είναι αυτή όπου, ενώ δημιουργείται στενή σχέση μεταξύ των ανθρώπων, καταβάλλεται επίσης κάθε δυνατή προσπάθεια ώστε να διευρυνθεί η ελευθερία του ατόμου προς κάθε κατεύθυνση.

Υπ΄ αυτές τις συνθήκες, υπό την επιρροή αυτής της ιδέας, η ελευθερία του ατόμου, που έχει ήδη αυξηθεί λόγω του χρόνου σχόλης που εξασφάλισε, δεν θα γνωρίσει καμία άλλη περικοπή πέραν αυτής που γίνεται σήμερα με τη δημοτική υπηρεσία γκαζιού, την παράδοση φαγητού στο σπίτι από μεγάλα καταστήματα, με τα μοντέρνα ξενοδοχεία, ή από το γεγονός ότι κατά τις εργάσιμες ώρες δουλεύουμε δίπλα-δίπλα με χιλιάδες συνάδελφους εργαζόμενους.

΄Εχοντας την Αναρχία ως μέσον και ως σκοπό, ο Κομμουνισμός καθίσταται εφικτός. Χωρίς αυτήν, αναγκαστικά καταλήγει σε δουλεία και δεν μπορεί να υπάρξει.

Πιότρ Κροπότκιν

Κωνσταντίνος Σοφιανός
(Ποίημα του 1945)

Ηρώδειο :

Η υγρή ψυχή των ψηφοφόρων
ελαύνεται εις πάθος·
φταίνε οι τόνοι της "Ποιμενικής"
(για ό,τι γράφω, γράφε λάθος
αν λάβει γνώση ο ανακριτής...).

Φθηνές εσθήτες, λιλιά, λοφία
χοντρές κυρίες που έχουν γνώμη,
στολές — γαλόνι.
Πρώτες σειρές —
συγκαταφάσκουσα μπουρζουαζία.
Αν είχα θάρρος κι ένα μπετόνι...
"Μα τί σας φταίει η κοινωνία;!"

Τα σπίρτα κρύβω —

πρέπει να στρίβω

με υποπτεύονται για αναρχία.

(Από αναδημοσίευση του ποιήματος στο περιοδικό "ΗΧΟΣ+ΗΙ FI", νο. 77, Αύγουστος '79.)

Κοινωνική Αρμονία/Εποικοδομητικές Κατεδαφίσεις Τ.θ.76148 Τ.Κ.17110 Νέα Σμύρνη Αθήνα.